

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA DERS KİTAPLARININ SÖZLÜK KISIMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION OF THE GLOSSARY PARTS OF SECONDARY EDUCATION GEOGRAPHY TEXTBOOKS

Vedat ŞAHİN*

Öz

Terimlerin kullanılması özellikle uzmanlık sahaslarında bulanıklığı önlediği, kavramaların saydamlaşmasını sağladığı ve ortak anlamlılık kazandırdığı için önemlidir. Dolayısıyla terimler bir bilim dalının yapıtaşı niteliği taşırlar. Diğer yönden coğrafya ile ilişkili uzmanlık sahaslarında meydana gelen gelişmelerin coğrafya alanına kazandırılması, yeni terimlerin coğrafi bir yaklaşımla ve coğrafya alanındaki ihtiyacı karşılayacak nitelikte olması gereklidir. Bu durum nedeniyle okullardaki ders coğrafya ders kitaplarının sözlük kısımları, terimlerin güncel halleri dikkate alınarak ders kitabının sözlük kısmına konulmalıdır. Bunda öğrenci seviyesi ve coğrafya bakış açısı kelimelerin tanımlarının yapılmasında belirleyici olmalıdır. Bu çalışmada, lise coğrafya ders kitaplarının sözlük kısımları üzerinde durulmuştur. Çalışmada MEB tarafından basılmış coğrafya 9, 10, 11 ve 12. sınıf coğrafya ders kitapları dikkate alınmış ve inceleme konusu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Ders Kitabı, Terim, Sözlük, Ortaöğretim, Eğitim.

Abstract

The use of terms is important in that they prevent ambiguity in areas of expertise, make concepts transparent, and ensure common meanings. Accordingly, terms are the building stones of a discipline. On the other hand, developments in different areas of expertise associated with geography should be introduced to the field of geography, and new terms should be prepared with a geographical approach for needs in the field of geography to be fulfilled. The glossary parts of the geography textbooks used in schools should involve the up-to-date versions of terms. The present study focuses on the glossary parts of high school geography textbooks. The study examines and evaluates the geography textbooks covered in the 9th, 10th, 11th, and 12th grades that have been published by the Ministry of National Education.

Keywords: Geography, Textbook, Term, Vocabulary, Secondary Education, Education.

GİRİŞ

Ders kitapları öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kitapların sonunda sözlük kısımları vardır. Çeşitli sözcük ve terimlerin açıklamaları burada yapılır. Bununla birlikte sözlük ve terim aynı şey değildir. Bunların ayırt edilmesi ve bu farkın ortaöğretimde coğrafya eğitimi açısından lüzumunun ortaya konması önemlidir. Ayrıca ders kitapları hedef kitlelerine ve müfredatlarına göre kavramlara yer vermesi ve terimlerin açıklamalarını içermesi gerekir.

TDK'ya göre sözlük, bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eserdir (www.tdk.gov.tr, Büyük Türkçe Sözlük). Başka bir tanımla sözlük, bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü yada bir bölümünü, genellikle abc düzenine göre, kimi zamanda konulara göre veya kavramsal alanlara göre tanımlayan, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eş anlamlıları, karşıt anlamlıları yada bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıttır (TÜBA, 2011: 1064). Sözlük ile terimler sözlüğü arasında fark vardır.

Terim; özel bir bilgi veya etkinlik alanına, bir bilim, sanat, uygulama ya da uzmanlık dalına özgü sözcüktür (TÜBA, 2011:1128). Diğer bir deyişle, bir dilin sözvarlığı içinde bilim, sanat, uzmanlık, meslek, spor gibi (Çağbayır, 2007) çeşitli alanlarla ilgili özel kavramaları karşılamak üzere kullanılan sözcüklerdir (TÜBA, 2011: XI). Terimlerle ilgilenen bilime, terimbilim denir. Terimbilim'de yer alan bir bilim veya bir sanat dalına ait olan kelimelerin ve daha çok da ıstılah mahiyetindeki kelimelerin tamamına ise terminoloji denir (Doğan, 2008: 1621). Terimlerin belli bir konu alanında özel anlamları vardır. Terimlerin kullanılması özellikle uzmanlık sahasında bulanıklığı önler, kavramların saydamlaşmasını ve tek anlamlılığını sağlar (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 240). Terimlerin gönderimde buldukları anlamlar, evrensel nitelikteki kavramların karşılıkları oldukları için kendi anlamlarının çerçevesiyle sınırlıdır ve değişmez. (TÜBA, 2011: XI). Dolayısıyla terimler, içinde kendi alanına özgü yoğunlaştırılmış anlam yükü olan kelimelerdir (Pilav, 2008: 267). Bu nedenle terimler bilim dallarının yapıtaşı niteliği taşırlar ve terimler olmadan bir bilim alanında uzmanlaşma sağlanamaz. Nitekim aynı kelime ile farklı bir kavramı ifade eden kişiler ile farklı

* Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

kelimeler ile aynı kavramı ifade eden kimseler anlaşamaz. Bu durum ise bilimsel uzmanlaşmayı imkânsız kılar.

Dillerin bilim dili niteliği kazanabilmesi bilimsel veri, bilgi ve kelimelerin kendi özüne uygun terimsel bir altyapı sağlaması ile mümkündür. Çünkü uzmanlık üzerine kurulmuş olan bilimsel yapı, bu alandaki bilginin biçimlendirilebilmesinde terimlerden büyük oranda yararlanır. Uzmanlık alanına özgü terimleri bilmeyenlerin bilim üretmeleri mümkün değildir. Bu nedenle uzmanlaşma sahalarında tek anlamlılığı sağlayan ve karmaşıklığın önüne geçen terimlerin önemi büyüktür.

Aynı uzmanlık sahalarındaki terimlerin ifade ettikleri anlamların aynı olması temel esastır. Bununla birlikte aynı terimin, farklı uzmanlık sahalarında farklı tanım ve açıklamalara sahip olması doğaldır. Çünkü bilim dalları kendi yöntem, yaklaşım ve ihtiyaçlarına göre kavramlara tanımlar getirmektedir. Bu nedenle aynı uzmanlık sahasında bir terimin çok sayıda tanımı yapılabilmektedir. Ancak genel olarak uzmanlık sahaları farklılaştıkça tanımların içeriği farklılaşmakta ve bu tanımlar birbirinden hayli farklı özellikler taşıyabilmektedir.

Terimler sözlüklerinin temel özelliği, kendi alanlarına tamamen özgü olan ve çeşitli yönlerden bu uzmanlık sahasına giren terimleri barındırmasıdır. Bu bakımdan terimler sözlüğünde genel sözlüklerde yer alan her kelimeye yer verilmez. Örneğin iktisat sahasında hazırlanmış olan bir terimler sözlüğünde başlı başına “çevre” kelimesinin açıklamasına yer verilmemiş olabilir. Ancak aynı sözlükte iktisat uzmanlık sahası ile ilgili olduğundan “çevre iktisadı” ve “çevresel dinamizm” gibi kavramlar yer alması doğaldır (TDK, 2011: 81). Bununla birlikte özel olarak çevre üzerine hazırlanmış bir sözlükte, çevre kelimesinin, çevre uzmanlık sahasına özgü çeşitli tanımlarına yer verilmektedir. Diğer yönden gündelik dil ile uzmanlık sahaları arasında aynı kelime farklı anlamlarda da kullanılabilir. Örneğin gündelik dilde kullanılan bazı kelimelerin iktisat dilinde “teknik” karşılıkları farklıdır. Örneğin “iktisat” veya “iktisadi” sözcükleri gündelik dilde “tutumluluk” anlamına gelmektedir. İktisadi terim olarak ise anlamı farklıdır (TDK, 2011: 7). İktisat kelimesi kendi uzmanlık sahasında kullanıldığında mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı, tüketimi ve bölüşümüyle ilgili bilim dalı, anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Görüldüğü gibi bir terimin anlamı kullanıldığı bilim dalının özelliğine göre az çok değişikliğe uğramaktadır.

Türkiye’de bilim alanında kullanılan terim ve kavramların tam olarak karşılıklarını bulması için akademik diyalog yollarının açık olmasının yanında ciddi, örgütlü ve planlı bir çabayı zorunludur (Duman, 2003). Bu durum ortaöğretim düzeyinde coğrafya derslerinin öğretiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi içinde geçerlidir. Bu çalışmada da coğrafya ders kitaplarındaki sözlük kısmı incelenmiş ve durum tespiti yapılarak değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında literatür taraması yapılmış ve coğrafya üzerine yayınlanmış olan terimler sözlükleri incelenmiştir. Çalışma esnasında coğrafya terimleri sözlüklerine atıf yapılmıştır. Bunların konulara yaklaşımları gözden geçirilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili olduğundan çeşitli uzmanlık alanlarındaki terimler sözlükleri de incelenmiştir. Buna ek olarak lise coğrafya ders kitapları ve bunların sözlük kısımları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda bir boşluğun var olduğu gözlenmiş ve konunun önemine istinaden bu çalışma kaleme alınmıştır. Çalışmada MEB tarafından basılmış coğrafya 9, 10, 11 ve 12 kitapları dikkate alınmış ve inceleme konusu edilmiştir.

BULGULAR

Ders kitapları, öğretimde kullanılan temel taşlarından birisidir. Bu nedenle ders kitapları bir takım özellikleri taşımalıdır. Örneğin ders kitapları öğrenme ilkelerine göre düzenlenmeli, bilimsel bir niteliği olmalı ve konularla ilgili kavramlara ve kavramların anlamlarına yer vermelidir (Aydın ve Gündoğdu, 2015: 293-295). Dolayısı ile öğrencilerin ilk sayfasından son sayfasına kadar temel başvuru ve kaynak kitabı niteliği taşıyan ders kitaplarının her bir kısmının ayrı bir önemi vardır (Ünlü, 2014: 390). Coğrafya ders kitaplarının da bu yönüyle değeri büyüktür. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki ortaöğretim coğrafya kitaplarının içindeki terimlerin tanımları gibi kitabın sonunda yer alan “sözlük” kısmı aynı derecede önemlidir. Nitekim bu kısım öğrencilerin gerektiğinde başvurmaları için hazırlanmış ve öğrencilerin öğretimine sunulmuş bölümdür. Sözlük kısmında yer alan kelimeler ve açıklamaları bu yönü ile büyük önem taşır. Çünkü öğrenciler öğretimleri esnasında en fazla başvuracakları ve temel baz alacakları kaynak, ders kitaplarıdır.

Diğer yönden coğrafya öğretiminde terimlerin önemi ve anlaşılabilirliği üzerine tartışmalar hep yapılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra bu alandaki çalışmalar hız kazanmış olup Öngör (1975) bu çalışmaların önemini “coğrafya terimler sözlüğü” adlı eserinin önsözünde dile getirmiş ve coğrafya öğretimi için hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Coğrafya alanında bu güne kadar çok sayıda eserler verilmiş ise de belirtmek gerekir ki coğrafya terimleri üzerine bazı eserlerin değeri vardır. Bunlardan 1964 yılında ilk baskısı yapılan İzbırak’ın Coğrafya Terimleri Sözlüğü ve 1959’da basılan Öngör’ün Coğrafya Sözlüğü adlı kitapları, TDK’nın (1942) İlk ve Ortaöğretim Coğrafya Terimleri ve Yalçın’ın (1957) Ansiklopedik Coğrafya Sözlüğü adlı eserleri bazılarıdır. Ayrıca Sanır’ın (2000) Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Güney’in (1994; 1995) Jeoloji-

Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü ve Jeomorfoloji Sözlüğü, Ardos'un (1976) Açıklamalı Fransızca-Türkçe Jeomorfoloji Sözlüğü ve Hoşgören'in (2011) Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü adlı eserleri bu alanda önemi boşluğu doldurmuşlardır.

İzbrak'ın (1992), coğrafya alanında yaşanan terim sorununu ele aldığı "coğrafya terimleri üzerine bazı düşünceler" (1949) isimli kitapçıkta, eski coğrafya kitaplarındaki ağır ve anlaşılabilir terimlerin karmaşasından bahsederek, mümkün olduğunca Türkçe ve anlaşılır terimlerle ifade etmenin önemini dile getirmiştir. Bununla birlikte diller canlıdır ve zaman içinde değişime uğrarlar. Bazı kelimeler ve terimler önemini yitirip kaybolup giderken, yeni kelimeler ve terimler kullanım alanına girer. Buna bağlı olarak terimler sözlüklerinin güncellenmesi ve ihtiyaca cevap verecek şekilde yeniden yapılandırılması gereklidir.

Coğrafya bilim dalında da çok sayıda "terimler sözlüğü" meydana getirilmiş olması günümüz ilerleyen bilim dünyası içinde önemlidir. Coğrafya ile ilişkili uzmanlık sahalarında meydana gelen gelişmelerin coğrafya alanına kazandırılması ve yeni terimlerin coğrafi bir yaklaşımla ve coğrafya alanındaki ihtiyacı karşılayacak nitelikte hazırlanması gereklidir. Gittikçe genişleyen, derinleşen ve uzmanlaşan bilim dünyası ile alışverişini devam ettirmek isteyen coğrafya sahasına yeni terim ve kavramaların girmesi de kaçınılmazdır. Bu nedenle coğrafyacıların, başka bir uzmanlık sahasından aldıkları terimleri olduğu gibi değil de bir coğrafi yaklaşımla açıklamaları ve kendi alanına özgü ifadelerle ortaya koymaları gereklidir. Aksi takdirde bu terim, coğrafi terim olma niteliğine ulaşamaz. Bu nedenle coğrafya alanındaki ihtiyaca gerçek anlamda cevap veremeyeceği gibi coğrafyanın anlaşılıp sevdirmesi amacına da hizmet etmiş olmaz (Sanır, 2000: IX).

Diğer yönden dildeki kelimeler gibi coğrafya uzmanlık sahasındaki terimler, düşünme yetisini etkilemektedir. Bu açıdan coğrafi terimler ile düşünebilmek için doğru coğrafya terminolojisine sahip olma gerekliliği vardır. Aksi durumda dil ve düşünme yetisi birbirini besleyemeyeceğinden gerçek anlamda coğrafya da öğrenilmiş olmaz. Dolayısıyla coğrafya terimlerinin anlamları anlaşılabilirlik açısından net olmalıdır. Tanımlar yalın, kısa ve öz bir şekilde ifade edilmiş olmalıdır. Bu durum liselerde öğrenim gören öğrenciler açısından çok önemlidir. Çünkü henüz tam bir coğrafya bilgisi ve yetkinliği kazanmamış olan bireylerin, terimlerin anlam karmaşasından çıkmaları kolay olmayacaktır. Öğrencinin dersleri öğrenmesi de zorlaşacaktır. Bu bakımdan MEB'in coğrafya dersi öğretim programında yer alan "öğrencilerin bilgi, beceri ve kavram boyutlarında hazır bulunuşluk düzeyini dikkate almalıdır," (MEB, Coğrafya Öğretim Programı: 2) uyarısı coğrafya kitabının sözlük kısmı için de uygulanmalıdır.

Coğrafya ders kitaplarının arka kısımlarında, görmüş oldukları sınıfın müfredatı ile ilişkili olan kelimelerden oluşan "sözlük" kısımları yer almaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki ders kitabının sonuna bir alfabetik sözlük mutlaka konulmalıdır. Çünkü coğrafi kavram ve terimlerin neyi ifade ettiği öğrencinin kolayca bulması açısından önemlidir (Doğanay, 2002: 219-220).

Coğrafya terimleri açıklanırken, bunların öğrencilerin seviyeleri göz önünde bulundurulması gerekir. Zira ortaokul öğrencisinin okuduğu bir coğrafya kitabındaki coğrafi terimin açıklaması ile lise son sınıftaki öğrencinin gördüğü bir coğrafya kitabının terimsel açıklamalarındaki ifade şekli farklı olacaktır. Çünkü son sınıftaki öğrencilerin öğrenme düzeyi artmış ve derslerin içerikleri de genişlemiştir.

Dikkat edilmesi gereken bir husus ise, ders kitaplarındaki bilimsel kavram ve terimlerin açıklanmasındaki sadeliktir. Ancak sade, açık ve anlaşılır bir dil kullanılırken günlük konuşma dili seviyesine inilmeden ve terimlerin özgün anlamlarından taviz verilmeden yazılmalıdır. Diğer yönden bilimsel coğrafi terimlerin imlâsında, ders kitabı metinlerinin yazılışında mutlaka bir standardizasyon sağlanmalıdır (Doğanay, 2002: 219-220).

Ancak araştırmalarımız esnasında varmış olduğumuz mevcut durum şudur ki, henüz böyle bir standartlaşma mevcut değildir. Bu durum gerek terimleri ele alış tarzındaki farklılıklar ile gerekse öğrenci seviyesine inmedeki belirsizliklerle ilişkilidir. Genel olarak konuya yaklaşıldığında ise ders kitaplarıyla ilgili dünya ölçeğinde kabul görmüş belirli bir yöntem ya da ölçüt yoktur (Duman, Karakaya, Çakmak, Eray ve Özkan, 2001: 1-8). Bu durum coğrafya kitaplarının sözlük kısımları için de geçerlidir. Bununla birlikte öğretim açısından öğrencilerin seviyesine inmek önemlidir. Aksi takdirde sadece akademik tanımlardan öğrencilerin yeterince istifade etmesi mümkün olmayacaktır.

Günümüzde ders kitaplarının sınıf içindeki yeri hâlâ önemini sürdürmekte olup, öğretmenler birçok etkinliği kitap ile yürütmektedirler. Ders kitapları, eğitim ve öğretimin temel araçlarından biridir. Ders kitapları, öğrencilerin neler öğreneceğini belirlemede ve kitabın konuyu ele alış tarzına göre öğrenci ve öğretmene yön göstermektedir. Bu nedenle ders kitaplarında neler bulunacağı, konuların nasıl ele alındığı ve anlaşılabilirliği önem kazanmaktadır. Bu bakımdan ders kitaplarının ilk sayfasından son sayfasına kadar özenle hazırlanması ve kurullar tarafından incelenmesi gerekmektedir. Öğrencinin seviyesine uygun olmayan ifadelerin ders kitabında yer almaması gerekir. Bu bağlamda coğrafya ders kitaplarının arka kısımlarında yer alan "sözlük" kısmının hazırlanış özellikleri büyük önem arz etmektedir (Kızılcaoğlu, 2003: 19-33).

Bu açıdan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basımı gerçekleştirilen coğrafya kitaplarının incelenmesi yapılmış ve coğrafya kitaplarının sözlük kısımlarında çeşitli eksiklikler tespit edilmiştir. Örneğin coğrafi bir terim olarak "Relyef" kelimesi "yer şekilleri" anlamında kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile "rölyef" ile "relief" coğrafyada aynı anlamdadır. 9. Sınıf coğrafya kitabının sözlük kısmında bunların ikisi ayrı kavramlar olarak ele alınmış ve şu şekilde belirtilmiştir: "relief: yer şekilleri topluluğu, topografya". Buna karşılık, "rölyef: kabartma" olarak açıklanmıştır. Görüldüğü gibi aslında ikisi de aynı anlamdadır. Fakat kabartma olarak değil, coğrafyada İzbirak'ın (1992, s267) ve Hoşgören'in (2011: 246) de belirttiği gibi "yerşekilleri" olarak kullanılmaktadır.

Savan'ın tanımı, 9. Sınıf coğrafya kitabında "tropikal iklim bölgelerinde görülen yüksek boylu ot toplulukları" olarak belirtilmiş iken, 11. sınıf coğrafya kitabının sözlük kısmında "uzun boylu otsu bitkiler ve bunlar içinde seyrek olarak dağılmış ağaçlardan oluşan bitki örtüsü" tanımında belirtildiği gibi "seyrek ağaçların" bulunması gerektiği belirtilmemiştir. Güney'in de (2003) belirttiği gibi gerçek savan, seyrek ağaçların altında yer alan bitki örtüsüdür. Dolayısı ile tanımlamaların açık, net, anlaşılır ve kapsayıcı olması gerekir. Bu özelliklerden birisinin bulunmaması öğreticilik bakımından bir eksiliktir. Diğer yönden Savan'ın açıklaması coğrafya alanı dışındaki bir sözlükte tamamen farklıdır. Örneğin Hançerlioğlu Savan'ın iki tanımını yapmıştır. Bunlardan ilkinde Hançerlioğlu Savan'ı, "pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim, çul" olarak tanımlarken, diğerinde "yaygın, örtü" olarak tanımlamıştır (Hançerlioğlu, 2000: 410). Görüldüğü gibi bu tanımlamalar coğrafya alanına oldukça uzaktır. Bu nedenle coğrafya terimleri mutlaka coğrafi terminolojiyi içeren kitap ve sözlüklerden alınmalı ve tanımlamalara buna göre yer verilmelidir.

9. Sınıf coğrafya kitabının sözlük kısmında "viyadük" kelimesinin açıklaması verilmiştir. Kitapta, "Viyadük, köprü yol" olarak ifade edilmiştir. Bu tanım oldukça kısa olup, öğreticilik bakımından yeterli değildir. Aynı terim Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın (2012: 74) Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Terimleri Sözlüğünde anlaşılır bir şekilde verilmiştir. Buna göre viyadük, "açıklığı ve yüksekliği çok büyük olan vadiden, demiryolu veya karayolunun geçişini sağlayan, yol ve kavşak kesişmelerini ortadan kaldırmak için yapılan köprü" dür. Görüldüğü gibi ders kitaplarında anlaşılabilirlik ve kavramın anlaşılması için gerekli kapsayıcılık bulunması gerekir. Aksi takdirde öğreticilik yönü olmayan tanımlamalara dönüşür ve öğrencinin konuyu anlaması zorlaşır.

Ayrıca 9.sınıf coğrafya kitabının sonundaki sözlükte yer alan "Pigme" kelimesi, kitabın metin kısımlarında yer almamaktadır. Bunun gibi ders kitabının müfredatı ile ilgisi olmayan ve metin kısmında yer almayan kelimelere "sözlük" kısmında da yer verilmemelidir.

10. sınıf coğrafya kitabında ise jeotermal enerjinin tanımı olarak "Yer kabuğunun derinliklerinden gelen sıcak suların değerlendirilmesi ile elde edilen elektrik enerjisi" denilmiştir. Ancak jeotermal enerjiden sadece elektrik enerjisi üretilmez. Bu nedenle sadece elektrik enerjisine indirgemek doğru değildir. Öğrencinin konuyu kavramasını engeller. Diğer yandan Sanır'ın (2000: 160) belirttiği gibi jeotermal enerji, bir ısı enerjisidir. Bu enerjiden yararlanılarak elektrik enerjisi elde edilir.

MEB'in hazırladığı 10. sınıf coğrafya ders kitabında (2014) 175. sayfasında obanın tanımı şu şekilde yer almaktadır: "Göçebe çobanların çadırlarından oluşan yerleşmelerdir. Batı ve Güneydoğu Toroslar ile Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da yaygındır." Buna karşılık ders kitabının sonundaki sözlük kısmında oba şu şekilde tanımlanmaktadır "Doğu Anadolu'da yaygın olarak görülen geçici kır yerleşmesidir." Görüldüğü gibi 175. sayfadaki tanımda geçici bir yerleşme olduğu tanımlaması eksik bırakılmış. Buna karşılık obaların yaygın görüldüğü bölgeler sayılmıştır. Ancak kitabın sonundaki tanımda sadece Doğu Anadolu'da yaygınca görüldüğünü ifade ederek kendi içinde de bir bütünlük sağlayamamıştır. Bu nedenle tanımlamalar doğru ve eksiksiz yapılmalıdır. İfadelerdeki eksiklik öğrencilerin öğrenmesini engelleyici ve karmaşaya uğrattıcı nitelikte olmamalıdır.

Coğrafya ile ilgili tanımlar içerik olarak zaman içinde değişikliğe uğrayabileceği gibi genişlemeye de uğrayabilir. Bu nedenle tanımlar yapılırken coğrafi literatür baz alınmalıdır. Ayrıca coğrafyaya yardımcı bilim dallarından da yararlanarak kelimelerin anlamları yazılmalıdır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki coğrafyada terimler oldukça geniş yer kaplamakta olup sadece coğrafyanın bir konusu üzerinde çalışırken bile birçok bilim dalından yararlanılmaktadır. Çünkü bilim dalları arasında kesin sınırlar yoktur. Bu geçişkenlik coğrafya alanı gibi geniş bir çerçeveye yayılmış olan ve birçok bilim dalından istifade eden coğrafya alanında çok daha belirgindir (Şeyihoğlu, Akbaş ve Kartal, 2012: 28-30). Ancak her bilim dalı, ayrı bir akademik toplum halindedir (Özgüç ve Tümertekin, 2010: 1-2). Bu nedenle diğer bilim dallarından alınan terimlerin tanımları aynı ile değil coğrafi bakış açısı kazandırarak yapılmalıdır (İzbirak, 1992: V-VII). Bir başka deyişle öğrenci seviyesi ve coğrafya bakış açısı kelimelerin tanımlarının yapılmasında belirleyici özelliğini korumalıdır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, coğrafya öğretim sahasındaki karmaşıklığın giderilmesi amacıyla, güncel bir içerik ve tanımları kapsayan bir "ortaöğretim coğrafi terimler" kitabına ihtiyaç vardır. Çünkü akademik açıklamaların yer aldığı terimler sözlükleri birçok açıdan öğrencinin seviyesinin üstededir. Bu duruma bağlı olarak da öğreticilik seviyesi ortaöğretim öğrencilerine ağır

gelebilmektedir. Ayrıca hazırlanacak ortaöğretim terimler sözlüğünün, öğrencinin düzeyine göre görsel öğelerce zenginleştirilmiş olması faydalı olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Coğrafya ders kitaplarının arka kısımlarında, öğrencilerin görmüş oldukları sınıfın müfredatı ile ilişkili kelimeleri içeren sözlük bölümü yer almaktadır. Bu alfabetik sözlük kısmı mutlaka konulmalıdır. Çünkü coğrafi kavram ve terimlerin neyi ifade ettiği öğrencinin kolayca bulması açısından önemlidir. Bununla birlikte coğrafya kitaplarının bölüm sonlarında veya bölüm girişinde bazı önemli kavramlar ve terimlerin açıklamalarının yer alması doğru olacaktır. Böylece öğrencinin konuyu öğrenmesine destek sağlanmış ve kavram karmaşası yaşamamasının önüne geçilmiş olur.

Ayrıca özellikle ortaöğretimde, öğretim açısından bir takım özelliklerin coğrafya kitaplarının sözlük kısmında bulundurulması gereklidir. Örneğin coğrafya ders kitaplarının sözlük kısmındaki coğrafya terimlerinin anlamları anlaşılabilirlik açısından net olmalıdır. Tanımlar yalın, kısa ve öz bir şekilde ifade edilmiş olmalıdır. Böylece henüz tam bir coğrafya bilgisi ve yetkinliği kazanmamış olan bireylerin, terimlerin anlam karmaşasına uğramaları engellenmiş olur.

Coğrafya terimleri açıklanırken, bunların öğrencilerin seviyeleri göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü akademik düzeyde hazırlanmış olan sözlüklerden aynı ile alınan tanımlar bazen öğrencinin seviyesinin üzerinde olabilmektedir. Bu nedenle açıklamalar yapılırken öğrencinin bulunduğu düzey göz önünde bulundurulmalı, terimlerin açıklamaları, dil ve anlatım üslupları öğrenci seviyesine uygun ve coğrafya temelli olmalıdır. Ayrıca terimlerin tanımları yapılırken, güncel literatürden istifade edilmeli ve coğrafya alanında gerçekleşen yeniliklere uygun kullanışlarına yer verilmelidir.

Diğer yünden coğrafyanın birçok bilim dalından istifade ettiğinden dolayı diğer bilim dallarından da yararlanılmalıdır. Ancak terimlerin açıklamaları yapılırken, başka alanlarındaki tanımların aynı ile alınması yerine coğrafyaya özgü yaklaşım ile ele alınması ve ifade edilmesi gerekir. Bu yönü ile ortaöğretim düzeyine uygun yeni bir coğrafi terimler sözlüğü oluşturulması ve coğrafya kitaplarının sözlük kısmında buna öncelikli yer verilmesi faydalı olacaktır. Bu sözlüğün görsel öğelerle zenginleştirilmesi ve etkileşimli tahta uygulamalarına elverişli olması da öğretim açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARDOS, M. (1976). *Açıklamalı Fransızca-Türkçe Jeomorfoloji Sözlüğü*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- AYDIN, F. ve GÜNDOĞDU, E. (2015). *Coğrafya Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- BÜYÜK TÜRKÇE SÖZLÜK, (2015). www.tdk.gov.tr. adresinden 02.04.1015 tarihinde edinilmiştir.
- ÇAĞBAYIR, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- DOĞAN, M. (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- DOĞANAY, H. (2002). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri*, İstanbul: Aktif Yayınevi.
- DUMAN, T., KARAKAYA, N., ÇAKMAK, M., ERAY M. ve ÖZKAN, M. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu-Matematik 1-8*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- DUMAN. A. (2003). "Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, s. 1-13.
- GÜNEY, E. (1994). *Jeoloji- Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- GÜNEY, E. (2006). *Yerbilim Sözlüğü, Jeoloji*, İstanbul: Nobel Yayınevi.
- GÜNEY, E. (1995). *Jeomorfoloji sözlüğü*, Ankara: Eko Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, O. (2000). *Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- HOŞGÖREN, Y. (2011). *Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- İKTİSAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ 2004. (2015). www.tdk.gov.tr. adresinden 02.04.1015 tarihinde edinilmiştir.
- İMER,İ., KOCAMAN, A. VE ÖZSOY, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İZBIRAK, R. (1949). *Coğrafya Terimleri Üzerine Bazı Düşünceler*, Ankara: Doğu Matbaası.
- İZBIRAK, R. (1964). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Doğu Matbaası.
- İZBIRAK, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KIZILÇAOĞLU, A. (2003). Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitapları Değerlendirme Ölçütleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 8, s. 19-33.
- MEB. (2014). *Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitabı 10*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2014). *Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitabı 11*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2014). *Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitabı 12*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2014). *Ortaöğretim Coğrafya Ders Kitabı 9*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2011). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Coğrafya Dersi Öğretim Programı; 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar*, Ankara: MEB Yayınları.
- ÖNGÖR, S. (1959). *Coğrafya Sözlüğü*, Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları
- ÖNGÖR, S. (1961). *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖNGÖR, S. (1975). *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÖNGÖR, S. (1975). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZGÜÇ, N. ve TÜMERTEKİN, E. (2010). *Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- PİLAV, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. S. 16(1), s. 267-276
- SANIR, F. (2000). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Gazi Kitapevi
- ŞEYİHOĞLU, A., AKBAŞ, Y. ve KARTAL, A. (2012). *Uygulama Örnekleri İle Coğrafya Eğitiminde Kavram ve Zihin Haritaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- TDK. (1942). *İlk ve Ortaöğretim Coğrafya Terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK. (2011). *İktisat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

- TÜBA. (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü; Sosyal Bilimler*, Ankara: TÜBA.
- ULAŞTIRMA DENİZCİLİK VE HABERLEŞME BAKANLIĞI. (2012). *Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Yayınları.
- ÜNLÜ, M. (2014). *Coğrafya Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- YALÇIN, O. Ş. (1957). *Ansiklopedik Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul: Artan Kitapevi.